

UO'T: 633.51:632.7:631.8 (575.1)

G'O'ZA ZARARKUNANADALARIGA YANGI DEFOLIANTLARNING TA'SIRI

Fozilov Lazizjon Odiljon o'g'li
FarDU dotsenti, q.x.f.f.d. (PhD)

Аннотация.

Mazkur maqolada g'o'za parvarishi va yig'im-terimga tayyorgarlik jarayonidagi muhim agrotexnik tadbir — defoliatsiyaning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotlar davomida Farg'ona viloyati sharoitida turli tarkibli defoliantlarning g'o'zani so'ruvchi zararkunandalarga, jumladan o'rgimchakkana va bitlarga ta'siri o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, "SuyuqXMD" defolianti "Xim-ekstra"ga nisbatan yuqori samaradorlikka ega bo'lib, o'rgimchakkana va bitlarni mos ravishda 85–96% gacha qirib tashladi. Defoliatsiya g'o'za o'suv davrining yakunlovchi bosqichida o'simlikning fiziologik jarayonlariga ijobiy ta'sir ko'rsatibgina qolmay, balki zararkunandalar sonini kamaytirish orqali tola sifati va hosilni saqlab qolishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: g'o'za, defoliatsiya, desikatsiya, defoliant, zararkunandalar, o'rgimchakkana, bitlar, SuyuqXMD, Xim-ekstra, agrotexnika.

Аннотация.

В данной статье освещается важность агротехнического приема — дефолиации — в процессе выращивания хлопка и подготовки к уборке урожая. В ходе исследований в условиях Ферганской области изучалось влияние различных составов дефолиантов на вредителей хлопка, включая паутинного клеща и тлю. Результаты показали, что дефолиант «SuyuqXMD» обладает более высокой эффективностью по сравнению с «Хим-экстра», уничтожая паутинного клеща и тлю соответственно на 85–96%. Дефолиация на завершающем этапе роста хлопка оказывает положительное влияние на физиологические процессы растений, а также играет важную роль в сохранении качества волокна и урожая за счет снижения численности вредителей.

Ключевые слова: хлопок, дефолиация, десикация, дефолиант, вредители, паутинный клещ, тля, СууюкХМД, Хим-экстра, агротехника.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

Abstract

This article highlights the importance of an essential agrotechnical measure—defoliation—in cotton cultivation and preparation for harvest. During the research conducted in the conditions of the Fergana region, the effects of various defoliant formulations on cotton pests, including spider mites and aphids, were studied. The results showed that the defoliant “SuyuqXMD” demonstrated higher efficacy compared to “Him-ekstra,” eliminating spider mites and aphids by approximately 85–96%, respectively. Defoliation at the final growth stage of cotton positively influences the plant's physiological processes and plays a crucial role in preserving fiber quality and yield by reducing pest populations.

Keywords: cotton, defoliation, desiccation, defoliant, pests, spider mite, aphids, SuyuqXMD, Xim-ekstra, agrotechnics.

Kirish.

G'ozga parvarishi va yig'im terimga tayyorgarlik ko'rishdagi agrotexnik tadbirlar ichida barglarni to'ktirish (defoliatsiya) va tuplarini quritish (desikatsiya) ning ahamiyati kattadir. Bu ishda defoliant va desikant deb ataladigan maxsus kimyoviy moddalardan foydalaniladi. Defoliantlar o'simlik tanasining hayot faoliyati davom etavergani holda barglarning intensiv ravishda to'ktiradi. Desikantlar esa barglarni, ko'saklarni va shoxlarni quritadi, o'simlikning hayot faoliyati batamom to'xtaydi. Boshqa ekinlar singari g'ozaga ham turli xil zararkunandalar zarar yetkazadi. G'ozaning zararli faunasi turli-tuman va ziyon yetkazish jihatidan juda xilma-xildir. Paxta dalalarida g'ozaga zararkunandalarining 1000 dan ortiq turi uchraydi. G'ozani o'suv davrida hamda paxta tolasini va chigitlarini saqlash davrida ziyon keltiradigan zararkunandalar ham shular jumlasidandir. Mamalakatimizda 100 dan ziyod turi g'ozaga ziyon yetkazadi. Mazkur zararkunandalarning ko'p turi hasharotlar sinfiga mansubdir.

Respublikamiz sharoitida o'rgimchakkana, poliz biti (g'ozaga biti), akatsiya biti, katta g'ozaga biti, tamaki tripsi, ko'sak qurti, karadrina, kuzgi tunlam va boshqalar, jumladan chigirtkalarining ba'zi turlari keng tarqalgan xavfli zararkunandalardan bo'lib, g'ozani o'suv davrida shikastlaydi.

Paxta xom-ashyosini erta muddatlarda yig'ib-terib olishda g'ozaga defoliatsiyasi eng muhim agrotexnik tadbirlardan biri hisoblanadi. Defoliatsiyani maqbul muddatlarda va sifatli o'tkazish paxta terimini yengillashtirishga, ko'saklarning yetilishi va ochilishini tezlashtirishga, paxta xom-ashyosi sifatining oshishiga hamda zararkunandalarning kamayishiga xizmat qiladi [5].

R.Ochilovning fikricha, defoliantlar g'ozaga barglarini to'kilishi hamda ko'saklarning ochilishini jadallashtirish bilan birga daladagi hasharotlarning miqdori, tolaning yelimlanishi, shuningdek qishlovchi jonzodlarning zahiralarni kamaytirishda katta rol o'ynaydi [4].

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

M.Yusupovning ta'kidlashicha, defoliantlar ta'sirida paxta dalalaridagi zararkunanda hashorotlar ham kamayadi. Uning tadqiqotlaridan ma'lumki, Avguron-ekstra defolianti 0,10 l/ga me'yorda qo'llanilganda, g'ozga paykallaridagi g'ozga tunlamlari ma'lum darajada kamaygan. Chunki, defoliantlar kimyoviy faol moddalar bo'lib, o'simlikdan tashqari dalada mavjud bo'lgan boshqa tirik organizmlarga ham ta'sir o'tkazadi [7].

Defoliantlarning shiraga qarshi ma'lum biologik samaradorlikka ega ekanligi Dropp Turbo va Finish preparatlaridan boshqa barcha defoliantlarning 24 soat davomida bu hashoratlarga kurashda 79-93% samaradorlik ko'rsatishi aniqlangan. Dala sharoitida defoliantlar ta'sirida g'ozga bitlarining soni 85,2 % dan (Magniy xlorat) 96,1 % gacha (Dropp), oqqanot esa 91,8 % gacha kamayishini ta'kidlab o'tgan [6].

Materiallar va uslublar.

Ilmiy izlanishlar O'zPITI da qabul qilingan «Методика полевых опытов с хлопчатником» (1981), «G'ozga defoliantlarini sinash bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar» (1993, 1994, 2004), «Dala tajribalarini o'tkazish uslublari» (2007) va Davlat kimyo komissiyasi tomonidan tasdiqlangan «Insektitsid, akaritsid, biologik faol moddalar va fungitsidlarni sinash bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar (2-nashri)» (2004) qo'llanmalari asosida olib borildi. Olingan natijalarning biologik samaradorligini «Abbot» formulasi bo'yicha hisob qilindi [1,2,3,8].

Natijalar va munozara.

Izlanishlardan ma'lum bo'lishicha, dalani terimga tayyorlash uchun qo'llaniladigan yoki tavsiya qilingan muayyan me'yordagi defoliant va desikantlar u yoki bu darajada insektitsid (hashorotlarni yo'qotish) hususiyatiga ega ekanligi aniqlandi. Farg'ona viloyati Farg'ona tumanidagi fermer xo'jaliklarida so'ngi yillarda g'ozgani so'ruvchi zararkunandalariga tarkibi turlicha bo'lgan defoliantlarning ta'sirini o'rganish yuzasidan tajriba ishlari olib borildi.

1-jadval

So'ruvchi zararkundalarni yo'qotishda defoliantlarning samaradorligi

T/r	Tajriba variantlari	Defoliant sarfi gektariga, l	Defoliatsiyadan so'ng 12-kuni 10 tup o'simlikdagi zararkunandalar soni, %	
			o'rgimchakkana	bitlar
1	Nazorat	-	100	100
2	SuyuqXMD	7	14,5	6,4
3	SuyuqXMD	8	12,2	4,3
4	Xim-ekstra	150	22,3	14,6
5	Xim-ekstra	200	18,7	11,3

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlarga qaraganda, gektariga 7,0 va 8,0 litr sarflab defoliatsiya qilinganda g'ozga bargini ko'plab to'kilganini va deyarli hamma

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIK KARANTINI

o'rgimchakkananing qirilib ketganini ko'ramiz. Defoliatsiya tadbirlari g'o'za ko'saklari 40-45% ochilganda o'tkazilganligini qayd etib o'tish joiz. Shuningdek, SuyuqXMD Xim-ekstraga qaraganda o'rgimchakkanani ko'proq qirib tashlaganligi kuzatildi. Xim-ekstra bilan defoliatsiya o'tkazilganda g'o'za tuplaridagi kanalarning 77,7-81,3 foizi qirilib ketganligi ma'lum bo'ldi.

Ma'lumki o'rgimchakkana avgust oylaridan boshlab qishlovga tayyorgarlik ko'ra boshlaydi, ayrimlari esa shu oyning oxirlarida qishlovga kiradi. Lekin zararkunandaning ko'pchiligi oktyabr oyida bo'ladigan sovuqlardan keyin ham g'o'zaga ziyon yetkazishda davom etadi. Kananing kuzgi generatsiyasi yozgisiga qaraganda ancha sust rivojlanadi va qishlov uchun g'o'za qobig'ining yoriqlariga, hazonlar, kesaklar ostiga, maydon chetidagi begona o'tlar orasiga kirib oladi. Bu zararkunanda kuzgi sovuqlardan keyingina yoppasiga qishlovga ketadi.

G'o'za defoliatsiya qilinganda defoliant bevosita o'rgimchakkana o'rnamshgan joyga tushib, ularni qirib yuboradi. Defoliant o'rgimchakkana o'rnamshgan bargning orqasiga qanchalik ko'p tushsa shunchalik samaradorlik yuqori bo'ladi. Shuningdek, defoliant turlarini o'simlik bitlariga ham ta'sir etishi tajribalardan ma'lum bo'ldi va SuyuqXMD 7,0-8,0 l/ga me'yorlarda qo'llanilganda bitlarga qarshi 93,6-95,7% samaradorlik ko'rsatgan holda Xim-ekstra defoliantida bu ko'rsatkich biroz pastroq 85,4-88,7% samaradorlikka erishilganligi ma'lum bo'ldi.

Xulosa.

Shunday qilib, g'o'za defoliatsiyasi o'simlik vegetatsiyasining yakunlovchi bosqichida kechadigan fiziologik jarayonlarga faol ta'sir ko'rsatibgina qolmay, balki bu davrda g'o'zaga ziyon yetkazuvchi o'rgimchakkana hamda yangitdan rivojlana boshlagan va paxta tolasining shiralanishiga sabab bo'ladigan bir qator so'ruvchi zararkunandalar (shiralar) miqdorini kamaytirib, ular tufayli sodir bo'lishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarining oldini olishga imkon yaratar ekan.

Adabiyotlar

1. Abbot W.S. A method of computing the effectiveness of an insecticide//J.Econ. Entomol. – 1925. V.18. – №3. – P.200-265.
2. Dala tajribalarini o'tkazish uslublari. Toshkent. 2014. – B.87-88.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. - Москва: Колос, 1985.
4. Ochilov R. Defoliantlarni g'o'za entomotsenozi va tola yelimlanishini kamayishiga ta'siri. // O'zbekiston qishloq xo'jaligi – Toshkent 2003, №8. B-15.
5. Ochilov R., Turaev U., Hamroev A. Defoliantlar va g'o'za zararkunandalarining tabiiy kushandalari // O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali.-Toshkent, 2000.-№3.- 20-21 b.
6. Ochilov R.O. -. nomzodlik. Diss. –Toshkent, 2003. – 84 b.
7. Yusupova M. Defoliantlar – ko'sak qurti kushandasi // O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali.-Toshkent, 2008.-№8.- 19 b.
8. Zokirov T.S. G'o'za zararkunandalari va kasalliklariga qarshi kurashda agrotexnik tadbirlarning ahamiyati. – Toshkent. 1969. – 27 b.

